

**ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ (ԱԶԳԱՅԻՆ) ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԵՎ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԸ. ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԶԵՎԵՐԸ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ**

Հոգվածում անդրադարձ է կատարվել ներպետական (ազգային) իրավունքի և միջազգային իրավունքի փոխգործակցության կառուցակարգի հիմնախնդիրների, բովանդակության և այդ կառուցակարգի իրականացման ձևերի ու մեթոդների հետազոտությանը:

Կարևորելով ներպետական և միջազգային իրավունքի փոխգործակցության կառուցակարգի հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները, ինչպես նաև բացահայտելով այդ կառուցակարգի իրականացման ձևերն ու մեթոդները և դրանց գործառնությանն նշանակությունը՝ հեղինակը կատարել է եզրահանգում, այդպիսի փոխգործակցման կառուցակարգը՝ որպես իրավական կատեգորիա, օբյեկտիվ իրականության մեջ իրականացվում է հաշվի առնելով այդ երկու իրավական համակարգերի պահանջները ինչպես ներպետական մարմինների, այնպես էլ միջազգային մարմինների մասնակցությամբ:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. ներպետական (ազգային) իրավունքի, միջազգային իրավունք, ներպետական և միջազգային իրավունքի փոխգործակցության կառուցակարգ, կառուցակարգի իրականացման ձև, կառուցակարգի իրականացման մեթոդ:

Ներպետական իրավունքի և միջազգային իրավունքի փոխգործակցության կառուցակարգը (մեխանիզմ) ժամանակակից իրավագիտության կողմից քիչ ուսումնասիրված հիմնահարցերից է: Եվ հատկապես գլոբալիզացիայի ժամանակակից պայմաններում այդ կառուցակարգի հիմնախնդրին անդրադառնալը

հրատապ է ու արդիական:

Այս հարցի դիտարկման համատեքստում, «փոխգործակցություն» ասելով, կարելի ընկալել որպես ազգային և միջազգային իրավական համակարգերի համաձայնեցված գործունեություն՝ պայմանավորված դրանց ընդհանուր նպատակներով ու փոխադարձ գործողություններով:

Ի դեպ, փոխգործակցության նպատակը՝ այդ երկու իրավական համակարգերի այնպիսի հարաբերակցության ձևավորումն է, որի ժամանակ հնարավոր կլինի դրանց ընդհանուր առաջնայնությունների իրականացումը: Նշված գործընթացում այդ համակարգերից յուրաքանչյուրը հիմնվում է մյուսի վրա՝ իր նպատակների ձեռքբերման համար, իսկ ընդհանուր առաջնայնությունների առկայությունը, անհրաժեշտ է դարձնում դրանց համաձայնեցված գործունեությունը:

Փոխգործակցության կառուցակարգը նույնպիսի իրավական երևույթ է, ինչպես իրավական կարգավորումը, մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության պաշտպանությունը և այլն¹: Որպես կանոն՝ «իրավական կառուցակարգ» եզրույթի նշանակությունը կարելի է դիտարկել որպես հասարակական հարաբերությունների վրա հատուկ իրավաբանական ազդեցության մոդելային և միաժամանակ տրամաբանական այնպիսի սխեմա, որն բովանդակում է փոխկապակցված բաղադրիչներ

1 Տես մանրամասն՝ Хижняк В.С. Право человека на информацию: механизм реализации. Саратов, 2008, էջ 85:

և ուղղված է օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող կարգավորիչ միջոցառումների իրականացմանը:

Բացի այդ՝ պետությունների շահերը ունեն իրավական բնույթ, իսկ դրանց իրականացումը ձեռք է բերվում իրավաբանական միջոցների համադրման, այդ թվում՝ երկու իրավական համակարգերի (ներպետական և միջազգային) բովանդակության համընկման ու համադրման շնորհիվ:

Ժամանակակից աշխարհում ներպետական և միջազգային իրավական համակարգերի այդպիսի համընկման կամ համադրման երևույթներ նույնպես առկա են: Եվ քանի որ պետություններն ունեն իրենց շահերը, իսկ հիմնական շահերը մշտապես համընկնում են ու «աճում» փոխադարձության կապերով, ուստի այդ պատճառով անհրաժեշտ է դառնում երկու իրավական համակարգերի նորմերի միավորումը կամ առնվազն բարենպաստ պայմանների ստեղծումը իրավակիրառական ոլորտում դրանց փոխգործակցության համար:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ ներպետական և միջազգային իրավունքի փոխգործակցության ընթացքը սկսելու համար անհրաժեշտ է իրավաբանական որոշակի փաստի առկայություն, այսինքն՝ այնպիսի հանգամանքների գոյություն, որոնց ժամանակ հնարավոր կլինի դրանց միջև փոխգործակցության իրագործումը: Այդպիսի իրավաբանական փաստ կարող է դիտարկվել միջազգային պայմանագրի ստորագրումն ու վավերացումը, իսկ փոխգործակցության իրագործման փաստ կարող է լինել միջազգային պայմանագրի չեղարկումը կամ դրա գործողության ժամկետի ավարտը:

Հարկ է նշել այն, որ ներպետական և միջազգային իրավունքի փոխգործակցությունը բնութագրվում է նաև հետևյալ երկու իրավական համակարգերի փոխադարձ ազդեցությամբ: Մի կողմից՝ այդ գործընթացը նպաստում է միջազգային և ներպետական իրավունք-

քում նշանակալի փոփոխությունների իրականացմանը, այն է՝ միջազգային իրավունքի սահմանադրականացում և սահմանադրական իրավունքի միջազգայնացում, իսկ մյուս կողմից՝ միջազգային իրավունքն ունի իր ազդեցության ուղիները ներպետական իրավունքի վրա՝ համաձայնեցման և իրականացման կառուցակարգերի միջոցով¹:

Ավելի մանրամասն դիտարկենք այդ կառուցակարգերը:

Ներպետական իրավունքի նկատմամբ միջազգային իրավունքի ներգործության կամ ազդեցության իրականացման կառուցակարգ ասելով՝ առաջին հերթին պետք է հասկանալ միջազգային իրավունքի պարտավորություններին համապատասխան պետության կողմից կիրառվող ներպետական և կազմակերպչական իրավական միջոցների ամբողջականություն: Ընդ որում, յուրաքանչյուր պետության համար միջազգային իրավունքի նորմերի իրականացման կառուցակարգը կրում է միայն իրեն բնորոշ գծեր, որոնք կախված են ներքին իրավական համակարգի առանձնահատկություններից, սակայն մի շարք հատկանիշներ, որոնք ամենից առաջ բնութագրում են դրա կառուցվածքը, հանդիսանում են ընդհանուր՝ յուրաքանչյուր պետության համար:

Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նաև նկատել, որ ներպետական իրավունքի նկատմամբ միջազգային իրավունքի ազդեցության իրականացման կառուցակարգի կառուցվածքն իր մեջ ներառում է մի շարք բաղադրիչները, որպիսիք են.

ա) ներպետական օրենսդրությունում ամրագրված իրավական միջոցներ, որոնք ուղղված են ներպետական մակարդակով միջազգային պարտավորությունների կատարմանը.

բ) պետական մարմինների համա-

1 Տես մանրամասն՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վարդյանի. Եր., 2010., 1086 էջ:

կարգը, որոնց գործունեությունն ուղղված է միջազգային իրավունքից բխող պարտավորությունների կատարմանը.

գ) ներպետական իրավունքի նկատմամբ միջազգային իրավունքի ազդեցության իրավակիրառական պրակտիկայի առկայությունը.

դ) կազմակերպչական միջոցներ, որոնք կոչված են երաշխավորելու ներպետական մակարդակով միջազգային իրավունքի արդյունավետ իրականացումը:

Նախ՝ ներպետական իրավունքի նկատմամբ միջազգային իրավունքի ազդեցության իրականացման կառուցակարգում պետությունները, որպես կանոն, օրենսդրական կարգով որոշում են իրավասու մարմինների համակարգը և ընդհանուր գծերով ժամանակագրում այդ մարմինների լիազորությունների իրականացման համար, որոնց իրավասության մեջ մտնում են միջազգային պայմանագրերով կարգավորվող հարցերը: Այդ մարմինների գործունեությունն ուղղված է միջազգային պայմանագրերի կնքմանը, կատարմանն ու չեղյալ հայտարարմանը, իրավաստեղծ գործունեության իրագործմանը:

Այնուհետև, ներպետական մակարդակով իրականացման կառուցակարգի կարևոր բաղադրիչ են հանդիսանում կազմակերպչական միջոցները, որոնք կիրառվում են ներպետական մակարդակով միջազգային իրավունքի արդյունավետ իրականացումն ապահովելու համար:

Իրենց բովանդակությամբ դրանք ներպետական իրավաստեղծ գործունեության հետ չկապված օրակարգային բնույթի այն միջոցներն են, որոնք ընդունվում են միջազգային պայմանագրի մասնակից պետության իրավասու մարմինների, իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց կողմից: Այդ միջոցների թվին են պատկանում ազգային օրենսդրության վերլուծության կատարումը՝ միջազգային իրավունքի նորմերին հա-

մապատասխանեցման տեսանկյունից, խորհրդատվությունների, սեմինարների անցկացումը, միջազգային իրավունքի մասին գիտելիքների տարածումը, միջազգային իրավունքի այս կամ այն դրույթների կատարման ընթացքի մասին տեղեկատվության փոխանցումը, նյութատեխնիկական գործողություններին կատարումը և այլն:

Ինչ վերաբերում է միջազգային իրավունքի նորմերի ներպետական մակարդակով իրականացման կառուցակարգի առկայությանը, ապա այդ հանգամանքը պետություններին հնարավորություն է տալիս ապահովելու միջազգային պարտավորությունների ամբողջական, բազմակողմանի և ժամանակին իրագործումը:

Անշուշտ, ներպետական համակարգում միջազգային իրավունքի նորմերի կիրառման իրականացման կառուցակարգը նույնպես փոխկապակցված է նրանց իրավաբանական բնույթի հետ (պայմանագրային նորմեր և սովորույթային նորմեր): Ասվածի համատեքստում, ներպետական իրավական համակարգում կարելի է առանձնացնել միջազգային իրավունքի նորմերի իրականացման կառուցակարգերի հետևյալ երեք կատեգորիաները.

1) սահմանադրական իրականացման կառուցակարգեր, որոնց գործողությունը հիմնված է միջազգային պայմանագրի՝ որպես ազգային իրավունքի կամ ազգային իրավական համակարգի մասի հաշվառման վրա (օրինակ, ԱՄՆ-ում, Արգենտինայում, Բուլղարիայում, Եգիպտոսում, Ճապոնիայում, Ղրղզստանում, Լիտվայում, Նիդեռլանդներում, Ռումինիայում, Շվեյցարիայում, Վենեսուելայում և այլն),

2) սահմանադրական իրականացման կառուցակարգեր, որոնց գործողությունն ուղղված է ներպետական իրավական ոլորտում միջազգային իրավունքի կիրառման հնարավորության ձանաչման մեջ (օրինակ՝ Ավստրիայում, Էստոնիայում, Հունգարիայում և Իռլանդիայում),

3) սահմանադրական իրականացման կառուցակարգեր, որոնք հիմնված են միջազգային իրավունքի յուրաքանչյուր նորմի՝ որպես ազգային իրավական համակարգի մասի ճանաչման վրա (օրինակ՝ ՌԴ, Հունաստան, Մոլդովայիա, Հարավային Կորեա, Վրաստան և այլն):

Վերը նշվածից հետևում է, որ միջազգային իրավունքի նորմերի կիրառման իրականացումը՝ որպես ներպետական իրագործման միջոց և միջազգային նորմերի իրականացման մեթոդների ամբողջություն, հանդիսանում է առավել տարածված ձև, որի ժամանակ ներպետական իրավունքի համաձայնեցումը պայմանավորվում է միջազգային իրավունքի պահանջների հետ:

Առանձին հեղինակներ այդ համաձայնեցումը անվանում են ունիֆիկացում կամ միասնականացում¹: Նրանց կարծիքով՝ օրենսդրական համակարգերի միասնականացումը կամ ունիֆիկացումը տեղի է ունենում ինչպես նմանատիպ նորմեր պարունակող միջազգային պայմանագրերի կնքման ճանապարհով, այնպես էլ մոդելային օրենքի ընդունման միջոցով:

Իսկ մեկ այլ խումբ հեղինակներ ունիֆիկացումը դիտարկում են որպես համաձայնեցման ձև², երբ ներպետական և միջազգային իրավունքի փոխգործակցության կառուցակարգը իրականացվում է ազգային օրենսդրական մակարդակի վրա, իսկ այդ իրագործման բուն գործընթացը կարգավորվում է դարձյալ ներպետական իրավունքի նորմերով: Այս գործընթացի բացառապես օրենսդրական կարգավորման առարկա է, հետևաբար դրանում իրենց մասնակցությունը ցուցաբերում են պետության միայն օրենսդիր մարմինները:

Միաժամանակ, ներպետական իրա-

վունքի համաձայնեցումը միջազգայինի հետ կարող է իրականացվել ինչպես պետության կամաարտահայտությամբ, այնպես էլ պարտավորությունների կատարման պատճառով: Ընդ որում, ինքնակամ համաձայնեցումը տեղի է ունենում պետության նախաձեռնությամբ, ինչի արդյունքում ազգային իրավունքի նորմերի համաձայնեցումը միջազգային իրավունքի նորմերի հետ նպաստում է առաջինի զարգացմանն ու արդյունավետությանը: Իսկ ներպետական իրավունքը միջազգային իրավունքի պահանջների հետ համաձայնեցնելու պարտավորությունը բխում է միջազգային պայմանագրից, որի պարտադիր լինելուն պետությունը տվել է իր համաձայնությունը:

Համաձայնեցումը, սակայն, կարող է ժամանակավոր լինել: Պետությունն, իր օրենսդրությունը համապատասխանեցնելով միջազգային իրավունքի հետ, կամ կատարում է տվյալ պահին ստանձնած իր պարտավորությունները կամ դա կատարում է՝ քաղաքական նկատառումներից ելնելով: Հետագայում նրա մոտ կարող է առաջանալ այլ պարտավորություն, և ներպետական իրավունքը կարող է կրկին փոփոխվել³:

Միաժամանակ, միջազգային իրավունքում գոյություն ունեն պետության կողմից ընդունելի, պարտադիր միջազգային պայմանագրի համաձայնեցումն արտահայտելու ձևեր: Դրանցից են վավերացումը, ստորագրումը, հաստատումը և միավորումը: Միջազգային պայմանագրի պարտադիր լինելու համաձայնեցման արտահայտումը այս մի-

1 Stu' Павлова Л.В. Международное право в правовой системе государств. Минск. 2009. էջ 60.

2 Stu' Буткевич В.Г. Теоретические основы взаимодействия международного и внутригосударственного прав, Киев, 2010, էջ 32:

3 Իրավաբանական գրականության մեջ առանձնացվում են նաև համաձայնեցման մեթոդների երեք խմբեր. ա) միջազգային-իրավական ակտերի իրավաբանական պարտադիր ճանաչման մեթոդներ, որոնց հետ պետք է համաձայնեցվեն ներպետական նորմատիվ-իրավական ակտերը, բ) նորմատիվ-իրավական ակտերի պահանջների մասին տեղեկատվության մեթոդներ, գ) ներպետական նորմատիվ-իրավական ակտերի միջազգային իրավունքի պահանջների հետ համաձայնեցման մեթոդներ: Stu' Павлова Л.В. Նույն աշխ. էջ 215.

ջոցներից յուրաքանչյուրով հանդիսանում է նախապայման ներպետական մակարդակով համաձայնեցման կառուցակարգի իրագործման սկզբի համար: Համաձայնեցումը կարող է ստեղծվել հետևյալ ձևերով. 1) հղման, 2) ընդունման, 3) գուգահեռ իրավաստեղծման, 4) ունիֆիկացման, 5) վերակառուցման, 6) հատուկ իրավական վարչակարգի ստեղծման, 7) միջազգային պարտավորություններին հակասող ներպետական որոշումները չեղարկելու, 8) միջազգային իրավունքի պահանջներից վրիպած օրենքներից հրաժարման¹:

Իր հերթին ներպետական իրավական համակարգն ունի ազդեցություն միջազգային իրավունքի նորմերի վրա: Այսպիսի ազդեցությունը տեղի է ունենում պետության արտաքին քաղաքականության և դիվանագիտության միջոցով:

Ինչպես հայտնի է, միջազգային իրավունքի նորմերը ձևավորվում են տարբեր պետությունների կամաարտահայտության համաձայնեցման ճանապարհով: Այսպիսով՝ դրանք պետք է արտացոլված լինեն որոշակի ոլորտում և ներկայացվեն պետության համար ընդհանուր հետաքրքրություններ: Պետությունը իր արտաքին քաղաքականության և դիվանագիտության միջոցով կարող է հայտնել որևէ հետաքրքրության առկայության մասին:

Պետք է նշել, որ ներպետական իրավունքի փոխազդեցությունը միջազգային իրավունքի վրա խիստ համակարգված է հենց միջազգային իրավունքի նորմերի ու սկզբունքների իրացման տեսանկյունից: Միջազգային մակարդակի վրա տեղի է ունենում երկու իրավական համակարգերի փոխգործակցության գործընթացը, որն արտահայտվում է նրանով, որ ներպետական իրավունքը և ազգային շահերը ազդում են միջազգային իրավունքի զարգացման վրա, իսկ միջազգային իրավունքով ազգային

իրավական համակարգերի ազդեցությունը սահմանափակ է:

Այդ համակարգերի փոխգործակցության սահմանները սահմանվում են միջազգային մակարդակով միջազգային հարաբերությունների մասնակիցների կողմից, որոնք իրենց համար ոչ շահավետ են համարում այն ժամանակ, երբ այլ պետություն կունենա ավելի մեծ հնարավորություններ միջազգային իրավունքի զարգացման վրա ազդելու համար:

Այդպիսի սահմաններ սահմանող նորմեր են հանդիսանում միջազգային իրավունքի հիմնական սկզբունքները, որոնք արտացոլվել են ՄԱԿ-ի Կանոնադրությունում և ՄԱԿ-ի Միջազգային իրավունքի հիմնական սկզբունքների մասին հռչակագրում:

Այնուամենայնիվ, ներկա ժամանակներում միջազգային իրավունքի նորմերի իրացումը նույնպես հավասարաչափ չեն երաշխավորվում, քանի որ պետությունները գործնականում միջազգային իրավունքի վրա ազդելու ոչ հավասար հնարավորություններ ունեն: Հիմնականում դա պայմանավորված է այն հիմնավորմամբ, թե ինչպիսին է պետության տնտեսական վիճակը, ինչպես նաև նրա հեղինակությունը միջազգային հարաբերություններում:

Միջազգային մակարդակում ներպետական և միջազգային իրավունքի փոխգործակցման առանձնահատկությունը դրսևորվում է նրանում, որ այստեղ մասնակցում են պետական մարմիններ, միջազգային մարմիններ և կազմակերպություններ:

Ինչպես վերը նշվեց, փոխգործակցման կառուցակարգը ձեռք է բերում տարբեր ձևեր և իրագործվում է տարբեր մակարդակների վրա: Դրանք կարող է լինել նորմատիվ-իրավական և կազմակերպչա-իրավական:

Մասնավորապես, եթե նորմատիվ-իրավական ձևը արտահայտվում է նորմատիվ-իրավական ակտի կամ գործող նորմատիվ-իրավական ակտե-

1 Ств' Буткевич В.Г., 'նույն տեղում:

րի մեջ այնպիսի փոփոխությունների ներմուծմամբ, որոնք կարող են նպաստել ներպետական օրենսդրությունը միջազգային իրավունքի պահանջներին համապատասխանեցմանը, ապա կազմակերպչա-իրավական ձևը բնութագրվում է ներպետական մարմինների գործունեությամբ. առաջին հերթին՝ ներպետական իրավունքը միջազգայինի հետ համապատասխանեցմամբ, երկրորդ հերթին՝ պետության տարածքում միջազգային իրավունքի նորմերի իրականացմամբ:

Հիշատակված երկու ձևերի մասով փոխգործակցության կառուցակարգում մասնակցում են պետական իշխանության մարմիններ, իսկ համաձայնեցման գործընթացում գլխավոր գործառնությունը

կատարում են օրենսդրական իշխանության մարմինները:

Այսպիսով՝ ներպետական և միջազգային իրավունքի փոխգործակցման կառուցակարգը՝ որպես իրավական կատեգորիա, օբյեկտիվ իրականության մեջ իրականացվում է՝ հաշվի առնելով երկու իրավական համակարգերի պահանջները. դրա իրագործմանը մասնակցում են պետության ինչպես ներպետական, այնպես էլ միջազգային մարմիններ: Միաժամանակ, այդ կառուցակարգը օգտագործում է տարբեր իրավական համակարգերի բաղադրիչներ և դրանց ներդաշնակ համադրության հնարավորությունից է կախված այդ կառուցակարգի գործողության արդյունավետությունը:

ՊՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայաստանի Հանրապետության 1995 թվականի հուլիսի 5-ի Սահմանադրությունը՝ 2015 թվականի փոփոխություններով, Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր, Հատուկ թողարկում, հոդվ. 1118, 21 դեկտեմբերի 2015 թ.:
2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի. Եր., 2010., 1086 էջ:
3. Հարությունյան Գ.Գ., Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները, Եր., 2003. 73 էջ.:
4. Буткевич В.Г. Теоретические основы взаимодействия международного и внутригосударственного прав, Киев, 2010, 401 էջ,
5. Павлова Л.В. Международное право в правовой системе государств. Минск. 2009. 451 էջ.
6. Хижняк В.С. Право человека на информацию: механизм реализации. Саратов, 2008, 385 էջ:

МЕХАНИЗМ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВНУТРИГОСУДАРСТВЕННОГО (НАЦИОНАЛЬНОГО) ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА: ПРАВОВОЕ СОДЕРЖАНИЕ, ФОРМЫ И МЕТОДЫ

ВАГЕ ТОРОСЯН

Аспирант кафедры юриспруденции Европейской региональной образовательной академии

В статье автор обратился к изучению основных проблем и содержания механизма взаимодействия внутригосударственного (национального) права и международного права, форм и методов реализации этого механизма.

Отмечая важность основных проблем механизма взаимодействия внутригосударственного (национального) права и международного права и путей их решения, а также выявляя формы и методы реализации этого механизма и их функциональное значение, автор пришел к заключению, что механизм такого взаимодействия, как правовая категория, в объективной реальности осуществляется с учетом требований этих двух правовых систем, с участием как внутригосударственных, так и международных органов.

INTERACTION MECHANISM OF INTERSTATE (NATIONAL) LAW AND INTERNATIONAL LAW: LEGAL CONTENT, FORMS AND METHODS

VAHE TOROSYAN

European Regional Academy, Department of Law, Postgraduate

The article refers to the main issues and content of interaction mechanism of interstate (national) and international law, as well as the implementation ways of that mechanism and survey methods. Noting the importance of the main problems of the interaction mechanism between domestic (national) and international law and ways of their solution, as well as identifying the forms and methods of implementation of the mechanism and its functional significance, the author came to the conclusion that the mechanism of this interaction, as a legal category, in the objective reality shall be based on the requirements of these two legal systems, involving both domestic and international authorities